

HARF İNKİLÂBİ VE ATATÜRK

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

— I —

1 Kasım 1988 tarihi, 1 Kasım 1928 tarihli ve 1353 Sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanunun TBMM tarafından kabulünün 60. yıldönümü idi. Gerçekten Mustafa Kemal'in, 1928'den başlayarak, kendisini ölüm yatağına kadar gece ve gündüz meşgul edecek "Türk Alfabeti ve Türk Dili" ile "Türk Tarihi" hareketlerine kendini verdiğini görüyoruz. Fakat öyle anlaşılıyor ki Mustafa Kemal, daha 1922'de Arap harflerinden ayrılmak ve Türk yazısının karakteri bakımından da "Batı" ile bir bağlantı kurmak düşüncesindedir. Nitekim bu fikrini 1922'de Batı Cephesinde Halide Edip ve Adnan Adıvar'a açar. Halide Edip Adıvar'ın Türk'ün Ateşle İmtihani'nda bu hususu naklettiğini biliyoruz.

Doğrusu istenirse Arap harflerinin öğrenimindeki zorluğu yenmek ve okur yazarlığı kolaylaştırmak yolunda daha Sultan Aziz zamanında Münif Paşa, Hükümdara yazı konusunda bir dilekçe sunmuş, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Enver Paşa "bitişik harfli yazı" yerine "ayrık harfli" yazıyı askerler için kabul ederek, orduda okur yazarlığı yaygınlaştırmak istemiştir.

1923 İzmir İktisat Kongresi'nde harflerin değiştirilmesi yolunda ortaya atılan teklif ise Kongre Başkanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından görüşme dışı bırakılmıştır.

Dil Encümeni'nin aktif üyelerinden Ahmet Cevat Emre'nin "İki Neslin Tarihi" eserinde anlattığı üzere Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Halife kalmalıdır. Fakat siz ki bu kadar inkılâpların yaratıcısınız, millete Latin harflerini kabul ettiriniz" sözlerine karşılık Atatürk bu sırayı tersine çevirmiş, 1924'de Hilafeti kaldırdıktan sonra, 1928'de Harf İnkılâbını gerçekleştirmiştir.

Gerçekten 1928 başlarında Gazi "Türk Harfleri" konusunda harekete geçmiş, 8 Ocak 1928'de Mahmut Esat Ankara Türk Ocağında, Türk Harfleri hakkında bir konferans verirken, 8 Şubat 1928'de İstanbul'da

Türkçe hutbe okunmuş, 24 Mayıs 1928'de de Latin rakamları "Türk rakamları" olarak kabul edilmiştir. 28 Haziran'da ise Harf Devrimi için "Dil Encümeni" oluşturulmuş, 17 Temmuz'da Encümende konuşan İsmet Paşa'nın bile bu konuda Gazi kadar cesur olmadığı, Gazi'nin, Arap harflerinden Türk harflerine tam geçiş için altı ayı yeterli bulmasına karşın, İsmet Paşa'nın yedi yıllık bir geçiş dönemine lüzum gördüğü anlaşılmıştır.

Fakat Gazi kararlı idi ve bu kararlılık içinde 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu'ndaki Halk Gazinosu'nda söylevini verdi; "Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Yeni Türk harflerini her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin %10'u, %20'si okuma yazma bilir, %80'i bilmezse bu ayıptır..."

Artık her yerde yeni harfleri öğrenme, öğretme çabası başlıyor, Gazi'nin kaldığı Dolmabahçe Sarayı'nda büyük çalışma salonuna bir "kara tahta" yerleştiriliyordu. Mustafa Kemal'in 23 Ağustos'ta Tekirdağ'da yeni harfler üzerinde konuştuğunu, memurları tahta başına kaldırarak imtihan ettiğini, 13 Eylül'de İsmet Paşa'nın seçim bölgesi olan Malatya'da yeni harfler hakkında konuştuğunu ve Malatya'ya yola çıkarken; "Bir öğretmen olarak yola çıkıyorum" dediğini görüyoruz.

Eylül'de Maarif Bakanlığı'nda müsteşarlar toplanarak yeni harflerin uygulanması konusunda konuşmalar yaparken, 29 Eylül'de "Yeni Harfler Marşı" bestelendi. Bu marşın sözleri, mısraları yeni alfabenin harf sırası ile metne alınarak düzenlenmiş ve marş (Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Şefi) Osman Zeki tarafından bestelenmiştir.

Nihayet 31 Ekim'de Halk Fırkası'nın da yeni harfler üzerinde toplanarak karara vardığını, 1 Kasım 1928'de, Meclisin yıllık toplantısının açış nutkunda Mustafa Kemal'in konuyu şu sözlerle özetlediğini görüyoruz: "Büyük Türk Milletine, onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol dışında, kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır."

Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir. Açılış törenini takiben toplanan komisyonun hazırladığı tasarının ise, 1 Kasım 1928 tarih ve 1353 Sayılı Kanun olarak oy birliği ile kabul edilerek, 3 Kasım günkü Resmi Gazetede yayımlandığına tanık oluyoruz. Ayrıca TBMM'nin 1 Kasım 1928 günü milletin şükran hatırası olarak Mustafa Kemal'e altın levha üzerine kabartma bir alfabe takdimi hakkında karar aldığını da görüyoruz.

—II—

Böylece 1 Kasım 1928'de 1353 Sayılı Kanun ile, Türk yazısı için, "Arap Harfleri" yerine Latin esasından alınan "Türk Harfleri" kabul edilmiştir. Arap harflerinin aydın-halk ve devlet-halk kopmasına etken olduğunu, bir yanda "Osmanlıca" denilen ve yüksek bürokratlar ile ulema tarafından yazılan ve fakat konuşulmayan bir garip dilin, öte yanda ise konuşulan ama yazılmayan "Türkçe"nin oluştuğunu biliyoruz.

Denilebilir ki Yunus Emre, Pir Sultan, Karacaoğlan, Hacı Bektaşî Veli gibi halk ozanlarının besteli şiirleri olmasa idi, yazı dili olarak Türkçe 600 yıllık Osmanlı döneminin sonuna kadar varlığını sürdüremezdi. Oysa lâik devletin temeli olan millet egemenliği herkesin okuyup yazabileceği bir "ABECE-Alfabe" olmadan oluşturulamazdı.

Arap harflerinin okunup yazılmasındaki güçlük ve Türkçenin seslerini tam karşılayamadığı konuları, 1862'de Antepli Münif Efendi tarafından dile getirilmiş, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi toplum bilimcilerce tartışılmıştır. Bu arada Arnavutların ve Azerbaycan Türklerinin Arap harflerini bırakıp Latin harflerini kabul ettikleri görülmüş, Türkiye'de ise konu, Kılıçzade Hakkı'nın dediği gibi "Arapça dışındaki harflerle Kuran yazmanın günah olup olmadığı noktasında toplanmıştır.

Nitekim İzmir İktisat Kongresi'ne İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından verilen önerge Kongre Başkanı Kâzım Karabekir Paşa'ca "Latin harfleri İslâm birliğini bozar" gerekçesi ile okutulmayınca Kılıçzade Hakkı Bey makalelerinde; "Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk, hem Müslüman mıyız? Eğer yalnız Müslüman isek bize Arap harfleri yetişir ve Arap dili gerekir. Eğer Türk isek bir "Türk Kültürüne" muhtacız. Bu kültür ise herşeyden önce dilimizden başlayacaktır... Arap harflerinden başka harflerle Kuran yazmak küfür değildir. İşte sorunun özü buradadır" diye yazmıştır.

Mayıs 1928 gün ve 1288 Sayılı Kanun ile Arap rakamlarının kullanılmasına son verilerek, uluslararası rakamların kabulü yasaının görüşülmesi sırasında Mecliste birçok konuşmacı alfabenin de Latin harflere dönüştürülmesini istemiş, 9 Ağustos 1928 akşamı Mustafa Kemal Gülhane Parkı'nda katıldığı eğlence gecesinde; "Arkadaşlar, güzel dilimizi anlatmak için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz... Yüzyıllardan beri, kafamızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak zorundayız" diyerek ve halka doğru kadehini

kaldırarak, "Eskiden bunun bin katını, çöplüklerde gizli gizli içerek türlü fesatları yapan iki yüzlü sahtekârlar vardı. Ben sahtekâr değilim. Ulusumun şerefine içiyorum" demiştir.

3 Kasım 1928'de 1353 Sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Harf İnkılâbı genç kuşaklara yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılacak şeyler olduğu duygu ve coşkusunu veriyor, kafaları eski harflerle karışmadığı için yeni yazıyı en kolay öğrenen çocuklar bunu anne ve babalarına ve büyük babalarına öğretiyordu. Tüm yurttan açılan "Millet Mektepleri" ise 7'den 70'e kadar tüm yurttaşlara okuma yazma seferberliğine başlamış ve bir yılda 1 milyondan fazla kişi okuma yazmayı öğrenmiştir.

—III—

Evet, 1928 Nisanı'nda 1924 Anayasasının dinî hükümlerini ayıklayan üçüncü TBMM lâikliği gerçekleştiriyor ve geriye devleti hâlâ doğuya ve dine bağlayan "Arap Harfleri" kalıyordu. Mustafa Kemal Harf İnkılâbı'na epey önceden karar verdiği halde, bu savaşı ancak 1928 yazında başlatmıştır, yeni bir yazı hazırlamak üzere oluşturduğu komisyonda üye olan Falih Rıfki'dan, Alfabe Komisyonu üyelerinin yeni alfabe için beş ile onbeş yıl arasında süre biçtiklerini öğrenince, insiyatifi ele almıştır. 1925'de şapkayı kabul ettirmek için yurdun muhafazakâr bölgesini seçen Gazi yeni harfleri tanıtmak için İstanbul'u seçmiş ve çıkışını yapmak için 9 Ağustos 1928 gecesi Sarayburnu Parkında verilen baloya gelmiş olan bir halk topluluğunu uygun görmüştür.

İnsan resmi yapılmasını yasaklayan geleneğe rağmen, 1926'da Gazi'nin bir heykelinin dikildiği bu parkta hazırlanan masaya oturan Mustafa Kemal bir deftere bir takım notlar karalayıp, "Bunlara bir göz gezdir" diye Falih Rıfki'ya veriyor. Falih Rıfki'da bunun Latin harfleri ile yazılmış bir nutuk olduğunu görüyordu. Bu Nutkunda Gazi; "Her vasıttan evvel Büyük Türk Milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır... Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir" diyor. "Yeni Türk harfleri çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin bir toplumun % 10'u, % 20'si okuma-yazma bilir, % 80'i, % 90'ı bilmezse bu ayıptır" diyerek sözlerini sürdürüyordu.

Öğretmenlik Gazi'ye çok yaraşıyordu. Esasen zaferi kazandıktan sonra Kültür Bakanı olarak Türk milletini eğitmeyi arzuladığını söylememiş

miydi? İşte şimdi bu isteği yerine geliyor, Dolmabahçe Sarayı'nın mermer duvarlarının dibine yerleştirilen "kara tahtalar" genç Türk Cumhuriyeti'nin sembolü haline geliyordu. Yüksek memurlara dostlara, davetlilere verilen derslerin "Baş Öğretmeni" ise Mustafa Kemal'di.

Yeni yazı 1 Kasım 1928'de kanunlaştı. Gazi, Türk Milletinin kolayca okuyup yazmasını sağlayacak bir anahtar diye sunduğu Latin esasına dayalı bu harflerden "Türk Harfleri" diye söz ediyor, böylece bunları 1 Ocak 1929'dan sonra yasaklanacak olan Arap harflerinden ayırıyordu. Gerçekten 3 Kasım'da Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1353 Sayılı Kanuna göre devlet dairelerinde bu harflerin uygulanması tarihi 1 Ocak 1929'u geçemeyecek, ancak basılı evrakın ve benzerlerinin değişmesi ve değiştirilmesi için 1929 Haziran başına kadar yani en çok 6 ay zaman verilecekti.

Zira Mustafa Kemal "Bu ya kısa zamanda olur veya hiç olmaz" diye düşünüyordu. Birkaç gün sonra bütün devlet memurları yeni yazıdan imtihana çekilmiş, Baş Öğretmeni Mustafa Kemal olan "Millet Mektepleri" açılmıştır. Bunların amacı; hiç okuma yazma bilmeyenlerden, sadece eski harfleri bilenlere kadar bütün millete okuyup yazma öğretmek olmuş, bir yıl içinde 1 milyonu aşkın vatandaş bu okullardan diploma almıştır.

Yeni harfler konusunda birçok şeyler söylenmiş, kütüphanelerimizi dolduran eski kitaplardan ve eski belgelerden yeni kuşakların faydalanamamasından yakınılmıştır. Oysa bu kitaplardan vazgeçilmez olanların yeni harflere çevrilmesi mümkün olduğu gibi uzmanlık isteyen eserleri inceleyenler eski harfleri öğrenmektedir. Bu ve buna benzer tenkitler ne derse desin bugün altı yaşındaki Türk yavrularının ilk okulun ilk sınıfında 2-3 ayda kusursuz bir "okur-yazar" olması bütün eleştirileri etkisiz bırakacak büyük bir avantajdır.

Atatürk'ün "Harf İnkılâbı"nı hazırlayışında, yürürlüğe sokuşunda ve uygulamasını sağlamasında sergilediği enerji ve beceri bir önemli gerçeği, bir kere daha apaçık şekilde ortaya koymuştur. O gerçek de şudur: Mustafa Kemal Atatürk, hem ihtilâl-inkılâpın lideridir, hem de bu ihtilâl-inkılâp ideolojisinin kademe kademe gerçekleştiricisidir. Yani hem "Yaratan" hem de "Yürüten" durumundadır. Bu neden ile ona "Tek Adam", Türk İnkılâbı'na "Atatürk İnkılâbı", bu inkılâbın öğreticisine ise "Atatürkçülük İdeolojisi" denilmesi çok yerindedir.